

บทที่ 5

สรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงผลกระทบจากการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม โดยสำนักงานโครงการบูรณะและอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์เชียงใหม่ กรมศิลปากร ที่มีต่อชุมชนในเขตกำแพงเมืองเก่าเชียงใหม่ สามารถสรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะได้ดังนี้

5.1 สรุปผลการศึกษา

ผลกระทบด้านกายภาพ

โครงการฯ ก่อให้เกิดผลกระทบที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน จากการขุดแต่ง บูรณะ และปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ที่สะอาด สวยงาม ทำให้แหล่งศิลปกรรมบางแห่งกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์สำหรับผู้ที่มีความสนใจ การโยกย้ายที่อยู่อาศัยของราษฎรในแหล่งศิลปกรรมบางแห่ง ภายหลังจากดำเนินการเสร็จสิ้นแล้ว ทำให้เกิดความโดดเด่น สง่างามของตัวศิลปกรรม เกิดผลดีทำให้ปัญหาขยะ น้ำเสีย และกลิ่นเหม็นในแหล่งศิลปกรรมบางแห่งหมดไป และยังมีส่วนทำให้เกิดการปรับปรุงการคมนาคมภายในชุมชน

ผลกระทบที่เป็นปัญหาต่อชุมชนของโครงการฯ นี้ คือ แหล่งศิลปกรรมที่ขุดแต่งบูรณะเสร็จเรียบร้อยแล้ว ขาดป้ายบอกทาง บอกสถานที่และประวัติความเป็นมาที่ชัดเจน บางแห่งมีป้ายเหมือนกันแต่ชำรุด นอกจากนั้นโครงการฯ ยังทำให้คนในชุมชนบางครอบครัวที่ถูกให้หรือถอนโยกย้ายได้รับผลกระทบที่เป็นปัญหาดังนี้ คือ ไรที่อยู่อาศัย ทางคมนาคมไม่สะดวก ขาดแคลนสาธารณูปโภค ส่วนการบูรณะศิลปกรรมขึ้นมาใหม่ โดยหลักฐานทางด้านประวัติศาสตร์ไม่เพียงพอ อาจทำให้เกิดการบิดเบือน ไขว้เขวทางประวัติศาสตร์ได้ ส่วนการปรับปรุงสภาพถนนภายในเขตเมืองเชียงใหม่ บางครั้งมีการรื้อล้างเขตโบราณสถาน ขาดการประสานงานระหว่างหน่วยงาน การจัดระเบียบชุมชนบางแห่งมีความล่าช้า แหล่งศิลปกรรมที่อยู่ติดถนนสายเลียบบแม่น้ำโขง มีปัญหาความสกปรกและกลิ่นเหม็น ไม่มีความสงบ

ผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจและสังคม

โครงการฯ นี้ก่อให้เกิดผลกระทบที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนด้านอาชีพและรายได้ ทำให้เกิดอาชีพที่เกี่ยวกับการบริการนักท่องเที่ยว เกิดรายได้กับคนท้องถิ่นจากการขายของที่ระลึก

ขับรถสองแถว ขับรถสามล้อเครื่อง ทำร้านอาหาร ส่วนเกษตรเข้าสำนันั้นแม้จะไม่ใช้คนเชียงใหม่แต่ก็ถือว่าเป็นคนในท้องถิ่นใกล้เคียง ส่วนกิจการโรงแรมเป็นของคนต่างถิ่น ที่เข้ามาลงทุนประกอบธุรกิจในเมืองเชียงใหม่ แต่ก็มีส่วนต่อการสร้างงานให้กับคนท้องถิ่น ในฐานะลูกจ้างของกิจการงานบริการที่เกิดจากการดำเนินการของโครงการฯ ต่อการประกอบอาชีพของคนในท้องถิ่น จากการศึกษา พบว่า มีรายได้ไม่น้อยไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายในครอบครัว จึงทำงานบริการเหล่านี้เป็นอาชีพเสริม และประกอบอาชีพหลักทางด้านเกษตรกรรมซึ่งทำเป็นอาชีพมาแต่เดิมแล้ว นอกจากนี้โครงการฯ ยังช่วยสร้างงานโดยตรงให้กับคนท้องถิ่น จากการเป็นลูกจ้างของโครงการฯ

ลดปัญหาการว่างงานของคนในชุมชน ที่ทำงานเป็นลูกจ้างของกิจการโรงแรมและลูกจ้างของโครงการฯ ลดปัญหาความแออัดของชุมชน

การดำเนินการยังก่อให้เกิดผลกระทบที่เป็นปัญหาต่อชุมชน ทางด้านอาชีพและรายได้จากการโยกย้ายที่อยู่อาศัย ทำให้ที่อยู่อาศัยและสถานที่ประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจคับแคบลง ทำให้ขาดอาชีพ ขาดรายได้ และอาชีพใหม่ที่ทำรายได้ต่ำ เงินค่าชดเชยที่ได้รับไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายในการปลูกสร้างที่อยู่อาศัยใหม่

ปัญหาการลักลอบขุดค้นแหล่งศิลปกรรม ที่กรมศิลปากรขุดแต่ง บูรณะยังไม่เสร็จ ปัญหาการดำเนินการของกรมศิลปากรเกี่ยวกับการเก็บรักษาโบราณวัตถุที่ขุดพบแล้วก็ขาดการประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนทราบว่าได้ดำเนินการเช่นใด ปัญหาการย้ายถิ่นของประชากรแบบชั่วคราวและถาวร ปัญหาด้านการศึกษาของบุตร ความรู้สึกมั่นคงปลอดภัย ปัญหาครอบครัวและค่าครองชีพสูง เพราะทำงานไกลบ้าน ปัญหาการว่างงาน ปัญหาการปรับตัว

แนวทางแก้ไขปัญหาผลกระทบทางด้านกายภาพ ด้านเศรษฐกิจ และสังคม

จากมุมมองของชุมชน ควรมีการประชาสัมพันธ์โครงการฯ ด้วยสื่ออย่างหลากหลายวิธี มีการออกแบบสอบถามความคิดเห็นของชุมชน การดำเนินการของโครงการฯ ที่มีความล่าช้าส่งผลต่อสภาพพจน์ในเชิงลบของเจ้าหน้าที่กรมศิลปากร ควรมีการชี้แจงให้ชุมชนได้รับทราบถึงสาเหตุแห่งความล่าช้าเหล่านั้น หน่วยงานหลายหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานควรมีการประสานงานกันให้ดีเสียก่อนที่จะมีการดำเนินการใดๆ การติดแผ่นป้ายโฆษณา ป้ายบอกทาง ควรทำให้ชัดเจน ในแหล่งศิลปกรรมที่ขุดแต่งบูรณะแล้วควรมีแผ่นป้ายอธิบายประวัติความเป็นมาไว้ให้ชัดเจนทุกแห่ง ถ้าไม่เช่นนั้นแหล่งศิลปกรรมนั้นก็ไร้ประโยชน์ เพราะไม่สามารถให้ข้อมูลอะไรที่จะเป็นการเพิ่มพูนความรู้ต่อผู้ที่เข้ามาเที่ยวชม การประสานความร่วมมือระหว่าง

ชุมชนกับกรมศิลปากรเป็นสิ่งที่จำเป็นและสำคัญ ในการดูแลศิลปกรรมร่วมกัน นอกจากนี้ควรให้เยาวชนที่อยู่ในสถานศึกษาเขตกำแพงเมืองเก่าเชียงใหม่ได้มีส่วนร่วมในการดูแลรักษาในบางโอกาส และที่สำคัญที่สุดโครงการฯ ควรมีส่วนสร้างงานหรือเอื้ออำนวยประโยชน์ต่อชุมชนให้มากกว่านี้ เพราะที่ดำเนินการผ่านมา เอื้ออำนวยประโยชน์ต่อชุมชนค่อนข้างน้อย เพราะแม้กลุ่มที่ได้รับผลประโยชน์จากการจัดการฯ จะมีอยู่หลายกลุ่มดังที่ได้เสนอไปแล้ว แต่ประโยชน์ที่ได้รับนั้นให้ผลตอบแทนน้อย ต้องประกอบอาชีพดั้งเดิมร่วมกับอาชีพที่เกิดขึ้นจากการจัดการของโครงการฯ ร่วมกัน กลุ่มที่มีโอกาสได้รับผลประโยชน์มากจากการจัดการฯ มักจะเป็นกลุ่มของนักธุรกิจจากต่างถิ่น คนในท้องถิ่นได้รับประโยชน์เพียงเป็นลูกจ้างของกิจการอีกทีหนึ่ง แต่มีกลุ่มที่ได้รับผลประโยชน์ที่ค่อนข้างจะชัดเจนอีกกลุ่มก็คือ กลุ่มผู้ที่มีอาชีพค้าขาย เพราะเกิดการกระจายตัวมากที่สุด แต่ก็ไม่ใช่จากการดำเนินการของโครงการฯ อย่างเดียว ยังมีปัจจัยอื่นร่วมเกี่ยวพันด้วย

ในการจัดการกับกลุ่มผู้รับผลกระทบที่ต้องถูกโยกย้ายที่อยู่อาศัย ควรหาแนวทางหรือมาตรการช่วยเหลือเท่าที่จะช่วยได้ทั้งในกรณีของการไร้ที่อยู่อาศัย การไร้อาชีพ การขาดรายได้ แนวทางที่จะนำมาใช้แก้ปัญหาก็คือ ควรจะพิจารณารับผู้รับผลกระทบเหล่านี้เข้าทำงานร่วมกับโครงการฯ ของทางกรมศิลปากร ซึ่งจะเป็นแนวทางแก้ปัญหาทางหนึ่ง ในการดำเนินการเกี่ยวกับการรื้อถอนโยกย้ายชุมชนออกจากแหล่งศิลปกรรม และการกันแนวเขตศิลปกรรมควรมีการปฏิบัติอย่างยุติธรรม ไม่เลือกปฏิบัติเฉพาะบางกลุ่มและบางคน

5.2 ข้อเสนอแนะ

5.2.1 ในการดำเนินการของกรมศิลปากร ที่ผ่านมามาตามโครงการฯ และตามแผนแม่บท ซึ่งจะเป็นแนวทางในการดำเนินการ ต่อเมืองเชียงใหม่ในอนาคต (ดูภาคผนวก ข) ส่วนภายในกำแพงเมืองเชียงใหม่ นั้น แบ่งเขตโบราณสถานได้ 12 เขต (ดูภาคผนวก ง) จะเห็นว่าเขตโบราณสถานทั้ง 12 เขตนั้นกระจายตัวอยู่ทั่วไป ปะปนกับที่อยู่อาศัยของคนในชุมชน เพราะเป็นที่ตั้งของตัวอำเภอเชียงใหม่ ดังนั้นปัญหาในการจัดการและดำเนินการของโครงการฯ เกี่ยวกับการบุกรุกแหล่งศิลปกรรม จึงเป็นปัญหาที่ใหญ่มากยากต่อการดำเนินการ เพราะเขตโบราณสถานทั้ง 12 เขตนั้นมีสิ่งปลูกสร้างและที่อยู่อาศัยปลูกทับอยู่ในแหล่งศิลปกรรมมากถึง 76 หลังคาเรือน 29 วัด (ดูภาคผนวก จ) ตั้งแต่โครงการฯ เริ่มดำเนินการมาในปี พ.ศ. 2530 ก่อนหน้านี้ก็ได้มีการดำเนินการรื้อถอนโยกย้ายสิ่งปลูกสร้างในเขตโบราณสถานหลายแห่งแล้ว แต่ไม่ใช่

ตามโครงการบูรณะและอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์เชียงใหม่ และไม่มีการจ่ายเงินค่ารถออนชดเชย เพิ่งจะเริ่มจ่ายเงินค่ารถออนชดเชย ในกรณีของสิ่งปลูกสร้างวัดปราสาทคุ่ม-ชุมแสง เป็นต้นมา เนื่องจากผู้รับผลกระทบร้องขอ แต่ที่ไม่ได้กล่าวไว้ในงานศึกษาวิจัยนี้ ก็เพราะอยู่นอกกรอบของการศึกษา จนกระทั่งปัจจุบันนี้ สามารถดำเนินการรถออนโยกย้ายสิ่งปลูกสร้างในเขตโบราณสถานได้เพียง 2 แห่ง คือ บริเวณวัดปราสาทคุ่ม-ชุมแสง และวัดร้อยข้อ จำนวน 5 หลังคาเรือน ก็ก่อให้เกิดความขัดแย้งต่อกลุ่มผู้รับผลกระทบหลายด้าน แม้จนบัดนี้ปัญหาผลกระทบที่เกิดต่อเนื่องในด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม ต่อกลุ่มผู้รับผลกระทบเหล่านี้ก็ยังไม่ได้ออกแก้ไข หากมีการดำเนินการในลักษณะเดียวกันนี้ ต่อสิ่งปลูกสร้างที่รุกล้ำเขตศิลปกรรมจนทั่วเมืองเชียงใหม่ จะต้องก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งกับชุมชนอีก และรัฐยังต้องใช้เงินจำนวนมากในการจ่ายค่ารถออนชดเชยในลักษณะเดียวกัน เพราะเพียงสิ่งปลูกสร้าง 5 หลังคาเรือน การดำเนินการที่ผ่านมาของโครงการฯ และการจ่ายเงินค่าชดเชยที่จ่ายให้ผู้รับผลกระทบ ก็ไม่เป็นที่พึงพอใจแล้ว ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะต่อปัญหานี้ว่า การกันแนวเขตศิลปกรรมน่าจะมีการยืดหยุ่นให้มากที่สุด รถออนโยกย้ายแต่ในกรณีที่เป็นจริง ๆ ที่มีสิ่งปลูกสร้างทับอยู่บนตัวศิลปกรรมเท่านั้น แม้จะทำให้สภาพภูมิทัศน์ไม่สวยงามเท่าที่ควรก็ตาม และควรเตรียมการด้านต่าง ๆ ศึกษาผลกระทบที่จะเกิดขึ้นอย่างรอบคอบ รวมทั้งศึกษาถึงปัญหาทางสังคมของผู้รับผลกระทบด้วย เพื่อจะได้หาแนวทางช่วยเหลือและลดปัญหาความขัดแย้งลงได้บ้าง

5.2.2 ในการดำเนินการของภาครัฐ มีความซ้ำซ้อนของหน่วยงานในการดำเนินการ มีพระราชบัญญัติเกี่ยวกับโบราณสถานฯ ที่กรมศิลปากรดำเนินการอยู่แล้ว ต่อมาก็มีพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2518 ของกระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม เข้ามาเสนอแผนซ้อนเข้าไปอีก ในกรณีของเมืองเชียงใหม่ น่าจะปรับปรุงแผน ของกรมศิลปากรมากกว่า เพราะกรมศิลปากรเป็นผู้ดำเนินการตามโครงการฯ ทุกอย่างอยู่แล้ว โดยที่หน่วยงานอื่นเพียงแต่ให้ความร่วมมือเท่านั้น

5.2.3 ควรสนับสนุนให้สมาชิกในครอบครัวของชุมชนที่มีอาชีพหลักอยู่แล้ว หันมาประกอบอาชีพที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับโครงการฯ เช่น มีการสนับสนุนให้ทำประดิษฐ์กรรมพื้นบ้าน เป็นสินค้าที่ระลึกไว้ขายแก่นักท่องเที่ยวที่มีเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น ไม่ทำเลียนแบบสินค้าที่ระลึกจากที่อื่น

5.2.4 ควรให้ประชาชนในชุมชนเข้าใจถึงประโยชน์ของการอนุรักษ์ ซึ่งอาจทำโดยการรณรงค์ให้ประชาชนเห็นความสำคัญของสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม ในด้านที่เป็นเอกลักษณ์ เป็น

ทรัพย์สินสมบัติและเป็นทรัพยากรในการประกอบอาชีพของคนในชุมชน ซึ่งอาจจะกระทำโดยการให้ความรู้ทางวิทยุกระจายเสียง เสียงตามสายในชุมชน แผ่นพับ และใบปลิวต่าง ๆ

5.2.5 ควรมีการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นที่ระดมผู้ที่มีความรู้ความสามารถในด้านต่าง ๆ ของเมืองเชียงใหม่เข้ามาร่วมกันร่างหลักสูตรนี้ เพื่อใช้เป็นหลักสูตรแกนนำ สำหรับเยาวชนในเขตเมืองเชียงใหม่ และชุมชนใกล้เคียง เพื่อสร้างความรัก จิตสำนึก การรู้คุณค่าต่อมรดกทางศิลปกรรมให้เกิดขึ้นอย่างยั่งยืนต่อเยาวชนและคนเชียงใหม่ในอนาคต ซึ่งหากบังเกิดผลขึ้นจะเป็นแนวทางที่จะสร้างผู้รู้ประจำท้องถิ่น ที่มีความรู้แตกฉานในเรื่องท้องถิ่นของตนเอง

5.2.6 ควรร่วมมือกันสนับสนุนให้ท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมจัดการมรดกทางศิลปกรรมเหล่านี้ของท้องถิ่นด้วยตัวของเขาเอง เพราะผลจากการศึกษาการมีส่วนร่วมของท้องถิ่น ปรากฏว่าชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับโครงการฯ น้อยมาก หรือแทบจะไม่มีเลย นอกจากมาเป็นลูกจ้างของโครงการฯ หรือช่วยทำความสะอาดแหล่งศิลปกรรมเป็นครั้งคราวในโอกาสวันสำคัญ ในส่วนของหลักการบูรณะและอนุรักษ์ในเชิงวิชาการด้านโบราณคดีนั้นก็ให้ทางกรมศิลปากรจัดการไป

5.2.7 ควรสนับสนุนให้ท้องถิ่นมีความเข้มแข็ง บริหารจัดการเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในท้องถิ่นด้วยตนเอง เพราะขณะนี้มียุทธศาสตร์จากภายนอกชุมชน เข้ามามีอิทธิพลครอบงำเหนือชุมชนท้องถิ่น เช่น ในกิจการเกี่ยวกับเกสเฮ้าส์ บางแห่งจะตกอยู่ในมือของนักธุรกิจจากที่อื่น หรือต่างประเทศเข้ามาบริหารจัดการโดยการแต่งงานกับคนท้องถิ่น บางที่ก็ซื้อกิจการจากเจ้าของเดิมไปเลย ทำให้คนในท้องถิ่นลดบทบาทของตนเองลงหรือมีผลประโยชน์น้อย นอกจากนี้กิจการใหญ่ ๆ เช่น กิจการโรงแรมก็เป็นของคนต่างถิ่นทั้งสิ้น คนท้องถิ่นได้รับประโยชน์คือเป็นลูกจ้างของกิจการเหล่านี้ก็เท่านั้น กิจการที่เป็นของคนท้องถิ่นจริง ๆ เป็นกิจการเล็ก ๆ เช่น การขายส้มตำบนแผง รถเข็นขายของหรือร้านอาหารเล็ก ๆ เป็นต้น ปัจจุบันกิจการเหล่านี้ก็มีคนต่างถิ่นเข้ามาทำแข่งขันกับคนท้องถิ่นบ้างแล้ว

5.2.8 ผู้สูงอายุที่มีความรู้และยังมีสุขภาพร่างกายแข็งแรง ควรสนับสนุนให้เป็นผู้รู้ท้องถิ่นประจำแหล่งโบราณสถานแต่ละแห่งที่มีนักท่องเที่ยวแวะเข้ามาเยี่ยมชม เพื่อที่จะได้ให้ข้อมูลที่ถูกต้องแก่นักท่องเที่ยวที่มีความสนใจประวัติความเป็นมาของเมืองเชียงใหม่ และยังเป็น การช่วยทำให้ผู้สูงอายุเหล่านี้ รู้สึกถึงคุณค่าและภาคภูมิใจในตนเอง มีโอกาสได้ถ่ายทอดประสบการณ์และความรู้ไว้ให้กับคนรุ่นหลัง

5.2.9 ในการดำเนินการของโครงการฯ การพิจารณารับลูกจ้างรายวัน ควรที่จะพิจารณาผู้ที่ได้รับผลกระทบที่ถูกรื้อถอนโยกย้ายที่อยู่อาศัย ที่ยังไม่มีอาชีพเข้าเป็นลูกจ้างของโครงการฯ ก่อน เพื่อบรรเทาความเดือดร้อนของผู้รับผลกระทบเหล่านี้ นอกจากนี้ควรจัดหาพื้นที่ที่พอจะให้ผู้รับผลกระทบที่ไม่มีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเอง เข้ามาอยู่อาศัย เพราะจากการศึกษาพบว่า ผู้รับผลกระทบเหล่านี้ต้องการเพียงที่อยู่อาศัยของตนเองเท่านั้น ไม่จำเป็นต้องมีเอกสิทธิ์ใดๆ ก็ได้

5.2.10 ในการดำเนินการใดๆ ของโครงการฯ ควรทำอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง หากมีปัญหาหรืออุปสรรคเกิดขึ้น ควรมีการประสานความร่วมมือกัน เพื่อร่วมกันรับรู้ปัญหาด้วยกัน ทั้งสองฝ่าย อันจะนำมาซึ่งการลดปัญหาความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต

5.3 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการขยายขอบเขตการศึกษาเรื่องเดียวกันนี้ ในพื้นที่รอบนอกเขตกำแพงเมืองเก่าเชียงใหม่ เพื่อจะได้รับทราบข้อมูลผลกระทบที่หลากหลาย และเป็นแนวทางในการดำเนินการอนุรักษ์แหล่งศิลปกรรมต่อไปในอนาคต